

הבחנת מדרגת ישראל מהאומות⁷² ותכלית התורה האלוהית (כו-מג)

כו

אמר הכוזרי: אם כך (שהחובה לקיים את התורה נובעת מכך שהקב"ה השגיח עלינו), תורתכם מיוחדת לכם⁷³.

כז

אמר החבר: אכן. ומי שמצטרף אלינו מבין האומות, כפרט, יקבל מן הטובה שלנו⁷⁴, אך לא ישתווה עִמָּנו⁷⁵. לו הייתה התורה מחייבת מפני שנבראנו, היו הלבן והשחור

הערות - ילמד ענוים דרכו

72 בעת לימוד דברי הראשונים בעניין הבידול של ישראל מאומות העולם (עיין בדברי הרמב"ם בתחילת הלי' עבודה זרה; בדברי הרמח"ל בדרך השם ב,ד; בדברי המהר"ל בנצח ישראל פרקים ג ו-יא) יש לשים לב לארבע נקודות:

הנרטיב (הסיפור ההיסטורי): האם בחירת ישראל היא תוצאה מכך שהעולם נפל בחטאים או שעניינה נקבע בראשית הבריאה?

הסיבה: האם ישראל נבחרו מכוח מעשיהם או שהם יצירה אלוהית מראשית הבריאה?

התוצאה: האם יש הבדל טבעי בין ישראל לעמים או שההבדל ענייני? האם הוא בכל פרט ופרט או הבדל כללי באומה?

אפשרות השינוי: האם ניתן להחליף את ישראל? כיצד יכול גוי להתגייר? האם אדם מישראל יכול לצאת מהאומה?

יש להעיר שנושא זה הפך להיות הבסיס לשנאת ישראל ולאנטישמיות, מהרגע שיצאו מהיהדות שתי דתות המדברות על החלפת האומה הנבחרת או החלפת התורה, שהרי העם הראשון שהאל בחר בו יהיה תמיד מושא לקנאה ולתחרות על תואר "העם הנבחר". אולם היום נוספו לכך עוד שלוש סיבות: א. לאחר השואה ותורת הגזע הנאצית ותוצאותיה יש רגישות יתר לתורות גזעניות; ב. המהפכה הצרפתית והמודרנה הכניסו לערכי העולם המערבי את ערך השוויון (בין גזעים - עבודת, בין שכבות חברתיות - אצילים ופועלים, גברים ונשים, דתות שונות) ברובד של שוויון זכויות משפטי אבל גם של שוויון בתפקיד; ג. מאבק פוליטי בשנים האחרונות על זהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית גזעית או "כל אזרחיה".

בלב המאבק ניצב ריה"ל, שכתב בנושא זה באופן הגלוי והישיר ביותר.

73 וזה לא הגיוני, שהרי ראוי שתורה שיש בה ההדרכה לעשיית הטוב והצדק, תהיה לכל האנושות. המלך תופס את מטרת התורה האלוהית להדריך את האדם "אל האמת ואל הצדק", כמו שאמר לעיל בסעיף יב. המלך יחזור על כך גם לקמן בסעיף קב: "ומדוע לא נתנה התורה כהישרה לכל בני האדם וכי לא היה זה ראוי יותר לחכמה האלוהית?". ותכלית זו שייכת לכלל המין האנושי. את זה יפריך ריה"ל: התורה באה לתת סדר על-טבעי וזה מיוחד לאומה ספציפית. למעשה בסעיפים הבאים אין כאן רק עיסוק בהבדל שבין ישראל לבין האומות, אלא גם הגדרת התכלית של התורה!

74 כלשון משה ליתרו בכמדבר י, לב: "והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו - והטבנו לך". ה' יטיב לנו, ואנו - לך.

75 עיין לקמן א, קטו שאין הוא יכול להגיע לנבואה.

שווים בה, כי כולם ברואיו יתעלה. אבל חיוב התורה הוא מפני שהוציאנו ממצרים ודבק בנו בשל⁷⁶ היותנו הסגולה מבני אדם.

כח

אמר הכוזרי: רואה אני שאתה, היהודי, הפכפך. דברייך חזרו להיות רזים לאחר שהיו שמנים⁷⁷.

הערות - ילמד ענויים דרכו

76 כלומר לא במקרה הוציא ה' דווקא אותנו ממצרים, אנו סגולת האדם. יציאת מצרים אינה הסיבה לבחירת ישראל, אלא הגילוי והסימן לבחירה האלוהית הקדומה, מעצם היצירה.

77 מה הפגם? מתוך תשובת ריה"ל ניתן לפרק את טענת הפגם לשלושה חלקים:
פגם אמוני - התפיסה של אל מיוחד לעם מסוים היא לכאורה התפיסה האלילית. המלך מצפה לעבוד את אלוהי כל העולם ולא את אלוהי ישראל. התשובה של החבר לקמן תבוא דווקא מעולם הטבע, כדי לבאר שאין ניגוד בין "האל הבורא" ל"אלוהי ישראל" - בורא העולם עצמו ברא את הבריאה במדרגות שונות. אם כן אלוהי העולם, שהוא בורא כל, הוא שייחד את התורה הזאת לעם הזה.
פגם מוסרי - טענת הבחירה יוצרת קלקול מידותי של גאוה. תשובת החבר: כמו שלא שייך לומר כלפי מדרגות ה"דצח"ם" שהן יוצרות גאוה, האדם אינו מתגאה על בעלי החיים אלא ברור שלכל מדרגה מתאים משהו אחר, כי כך ברא אותם בורא עולם, כך כלפי מדרגת ישראל.

פגם מציאותי - לא נראה כלפי חוץ שיש הבחנה בין גוי ליהודי (עיין דרך השם חלק ב תחילת פרק ד). התשובה של ריה"ל היא שיש לבחון זאת לא במדרגות שבהן הם שווים (כשם שאין לבחון את ההבדל בין בעלי חיים לצומח ביכולת לפרות, שהרי היא שייכת לעניין הטבעי הקיים בשניהם), כגון בהצלחה חומרית או בחכמה, אלא במדרגה שעליה מדובר, ואכן הדבר האלוהי הופיע רק בישראל (ב,לב; ד,ג עמ' 217; עיין גם אוה"ק ג, מוסר הקודש, עמ' לד, מערכות הטבע והרוח, כו).

אולם ניתן להעלות פגם נוסף שאינו מטופל כאן: הטענה שיש בני אדם הנעלים על שאר בני האדם, בפרט אם טוענים שבחירה זו נעשתה על ידי אלוהים ובפרט אם טוענים שזו תכונה מולדת. טענה זו פוגעת בערך השוויון והיא מסוכנת מחשש לשליטה של אדם בחברו, שימוש באחד כאמצעי לאחר, פגיעה בזכויותיו וכיו"ב. קושי זה לא רק שאינו בא לידי פתרון בתשובת החבר אלא לכאורה אף מתעצם! העולם הטבעי כולו פטריאכלי, וכך גם לכאורה ביחס לישראל מול האומות. וז"ל ריה"ל לקמן (ה,כ): "השפל מבין המקבלים את תורת אלוהים יתעלה נעלה בדרגתו על האציל ביותר מבין אלה שלא קיבלו תורה. כי התורה שמקורה באלוהים מקנה לנפשות את דרכי ההתנהגות והתכונות של המלאכים... בן דת הממרה טוב ממי שלא קיבל תורה, כי תורת אלוהים הקנתה לו התנהגות מלאכים שבגינה הוא אציל ועל סף דרגת המלאכים - אף שמריו שיבש אותה וקלקל אותה - כי נשאר לו ממנה רשמים והוא נשאר באש התשוקה אליה". מדרגת החיים שמופיעה אצל יהודי רשע מעולה יותר ממדרגת החיים שמופיעה אצל גוי טוב, בדומה לסוס חולה וצמח מלבלב. אולם ריה"ל מטפל בעניין זה לא כאן אלא דווקא במאמרים הבאים (ב,לו-מד; ב,גד; ד,כג). שם מבאר ריה"ל שהשגחת ה' על ישראל היא דרך לתיקון הכללי של העולם. הקב"ה "מתעסק" אתנו ובכך גם אומות העולם יתקנו. כלומר העם הנבחר אינו נעלה בכך שכל מה שמתחתיו נועד לשרת אותו, אלא להפך - הוא נועד לשרת את כל העולם. הבחירה בישראל אינה נותנת להם זכויות יתר אלא חובות יתר. ועיין אוה"ק ב, עמ' תלט, הבדלה והכללה, כח.

ניסוד זה נובע גם הוא מהמהפך שעושה ריה"ל בסעיפים הבאים ביחס לתכלית התורה. מי שחשב שהתורה נותנת הצלחה חומרית, ינצל את טענת בחירתו על מנת לנשל ולשעבד עמים אחרים, וכך עשו כל האומות שטענו שיש בהן מעלה על פני האחרות. אולם מי שידוע שהתורה האלוהית אינה

כט

אמר החבר: החלק הרזה ביותר שבהם הוא השמן ביותר אם תרחיב לי לכך עד שארחיב לבארם.

ל

אמר הכוזרי: אמור מה שאתה רוצה.

לא

אמר החבר: בתוקף הדבר הטבעי⁷⁸ מתחייבים התזונה, הצמיחה, ההולדה וכוחותיהן וכל תנאיהן. הצמח ובעל-החיים מתייחדים בזאת בשונה מן האדמה, מן האבנים, מן המחצבים ומן היסודות⁷⁹.

לב

אמר הכוזרי: זה משפט הצריך פירוט. אבל הוא אמת.

לג

אמר החבר: לכל בעלי-החיים מיוחד הדבר הנפשי, וממנו מתחייבים תנועות, רצונות, מידות-אופי, חושים חיצוניים ופנימיים ועוד.

הערות - ילמד ענוים דרכו

באה אלא לתת לך את הסדר האלוהי, שמעלה אותך לקרבת ה', יבין שלא נועדה בחירה זו אלא להיות צינור המשפיע מטובו לכלל הנמצאים, להעלותם ולדבקם באלוה. לכן אצלנו בעל הסגולה יהיה חלש יותר בענייני העולם הזה, כמו הכהן שנושל מנחלה, וישראל "כי אתם המעט מכל העמים". אולם ריה"ל אינו מעוניין במאמר זה לעסוק בקשר שבין ישראל לאומות אלא דווקא בבידול. רק לאחר הקצנת הבידול שבין ישראל לאומות, וההכרה שאכן ישראל מובדלים מהם - ניתן יהיה גם לקבל מישראל ולדבוק בטוב שה' נתן להם. לכן רק לאחר שמלך כוזר יקבל את "הבידול הישראלי" ויתגיייר על מנת כן - ישמע במאמר השני והלאה על ההשפעה והחיבור הגדול שיש בין ישראל לאומות.

וז"ל השפת אמת, וירא, תרל"ד: "באלוני ממרא - שנתן לו עצה על המילה כו'. ולמה נכתב זה? ומה שבח לממרא שהשיאו למול? כי מה אכפת ליה? אך ודאי הבינו כי ע"י המילה שנכרת ברית להיות מיוחד הוא וזרעו להשי"ת להיות נבדל מכל האומות ולזאת לא הסכימו ענר ואשכול. אבל ממרא האמין כי כך צריך להיות, ושאינו כדאי להתדמות אליו, והסכים עמו, אף שידע שיתרחק עי"ז. ועי"ז דווקא זכה להתקרב ונגלה בחלקו, והיה לו שייכות עי"ז הריחוק עצמו! והוא ללמד לכל איש ישראל, שאין אדם יכול לעשות דבר רק ע"י שמתבטל לכלל ישראל. וצריך לגמור בדעתו שאם יהיה כבוד שמים יותר בחבריו - הוא מבטל עצמו וכל אשר לו. ועי"ז זה יוכל למצוא מקום תמיד. וז"ש: 'מי שממעט כבוד עצמו ומרבה כבוד שמים כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה' והוא כנ"ל". ואכמ"ל. מהו "הדבר" (או "העניין" - על פי התרגומים האחרים)? כל חומר מתפקד בהתאם ל"עניין" - ל"תוכנה" שניתנה לו. והתוכנה ניתנת לו מאת האלוה, כפי הסדר והמוכנות שלו (עיין ה, י; ה, כ). עיין לקמן ה, ב, שכל הנמצאים הגשמיים נוצרו מהרכבה של ארבעה יסודות: אש, רוח, מים ועפר.

78

79

מסלול 1: יום ג לפרשת וירא
מסלול 2: יום ה לפרשת לך לך

לד

אמר הכוזרי: גם את זאת אין לשלול.

לה

אמר החבר: ובתוקף הדבר השכלי מתייחד האדם מכלל בעלי-החיים. מזה מתחייב תיקון המידות, תיקון הבית וכן תיקון המדינה, ונוצרות הנהגות המדיניות והחוקות המדיניות.

לו

אמר הכוזרי: אף זה אמת.

לז

אמר החבר: ואיזו דרגה יש מעל זאת?

לח

אמר הכוזרי: דרגת החכמים הגדולים.

לט

אמר החבר: לא התכוונתי אלא לדרגה השונה מרעותיה שוני עצמותי כמו שהצמח שונה מהדומם והאדם שונה מהבהמות. לעומת זאת השוני של יותר ופחות אין לו סוף, כי זה שוני מקרי. לאמתו של דבר אין זאת דרגה.

מ

אמר הכוזרי: אין אפוא דרגה במוחשים אחר האדם.

מא

אמר החבר: אם נמצא אדם הנכנס לאש ואינה מזיקה לו⁸⁰, ונמנע זמן רב מלאכול אך אינו רעב⁸¹, ויהיה לפניו אור שהעיניים אינן סובלות אותו⁸², ולא יחלה ולא ייתש כוחו מזוקן⁸³, וכאשר ימלאו ימי חייו ימות מתוך בחירה כמי שעולה על מיטתו לישון ביום ידוע ובשעה ידועה⁸⁴. זאת נוסף לידיעת הנסתר, מה שהיה ומה שיהיה. האין

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 80 כמשה שעלה להר סיני ונכנס למקום האש: "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש... ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה" (שמות יט, יח-כ).
- 81 "יהיה שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה" (שמות לד, כח).
- 82 "והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו" (שמות לד, ל).
- 83 "לא כהתה עינו ולא נס לחו" (דברים לד, ז).
- 84 "עלה אל הר העברים הזה... ומות בהר" (דברים לב, מט-נ).

זאת דרגה שונה בעצם מדרגת האנשים?

מב

אמר הכוזרי: אכן דרגה זאת אלוהית מלאכית⁸⁵, אם היא מצויה. זה בתוקף הדבר האלוהי⁸⁶, לא מן השכלי ולא מן הנפשי ולא מן הטבעי.

מג

אמר החבר: זה חלק מתוארי הנביא אשר אין מחלוקת לגביו⁸⁷, שעל ידו נתגלה לציבור שהאלוהות דבקה בם, ושיש להם אלוה המנהיג אותם כפי שהוא חפץ וגם בהתאם לציותם או למרְיָם. הוא גילה נסתרות והודיע כיצד היה חידוש העולם ואת ייחושי האנשים לפני המבול וכיצד התייחשו אל אדם הראשון, וייחוש שבעים האומות אחרי המבול אל שם, חם ויפת בני נח, וכיצד נפלגו הלשונות, ואיפה שכנו, וכיצד נוצרו המלאכות ונבנו הערים, וחשבון השנים מאדם הראשון ואילך עד היום⁸⁸.

הערות - ילמד עניים דרכו

85 ריה"ל מאמר ד, ג: "מטרת אומה זאת היתה שתתייחס אל שאר האומות כמו יחס מלאך אל בני אדם, כמו שנאמר: 'קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלוהיכם'".

86 אורות התחייה י: "תְּכֻנַּת נִפְשָׁה שֶׁל כְּנֶסֶת-יִשְׂרָאֵל היא נְבֻדְלֶת בְּעִקְרָהּ מִתְּכֻנַּת הַנִּפְשׁ שֶׁל כָּל עַם וְלָשׁוֹן. בְּכָל עַם וְלָשׁוֹן הַנִּקְרָה הַפְּנִימִית שֶׁל חִפְץ הַחַיִּים הַקְּבוצִיִּים מִסֻּדָּת היא על התכן הפְּלִי לְכָל צוּרוֹתָיו, בִּיסוּד הַדְּאָגָה הַפְּנִימִית הַשְּׂרוּיָה בְּקֶרֶב הָאָדָם לְבַצֵּר אֶת מַעֲמַד חַיָּיו הַגִּשְׁמִיִּים, וְהַרוּחַ הָעֲלִיּוֹן הַמְּחַיָּה וּמְאִיר אֶת הַנִּקְרָה הַזֹּאת הוא רוח הַסֵּדֶר וְהַיִּפִּי, שֶׁהוא חִפְץ הָעֲנָג שֶׁל הַחוּשִׁים, עַל-פִּי מִשְׁאֵלוֹת לֵב הָאָדָם, וְכִשְׁהֵם בְּאִיזָה קְבוּץ עַל-פִּי סִגְנוֹן אֶחָד, עוֹשֶׂה הַשְּׂוִי הַזֶּה אֶת הַתְּכַן הַלְּאָמִי. אָמֵן בְּיִשְׂרָאֵל מִנְחַת הַתְּכֻנָּה הָאֱלֹהִית בְּמַעֲמָקֵי טֹבַע נִשְׁמַת הָאָמָה. הַצְּמָאוֹן לְדַעָה וְהַרְגָּשָׁה אֱלֹהִית, בְּתַכְלִית עֲלִיוֹנוּתָהּ וְטִהְרָתָהּ, היא לו הַנִּקְרָה שֶׁהַחַיִּים מְרַגְּשִׁים בָּהּ, וְהַעֲדוּנִים הַנּוֹבְעִים מִשְׁלֹמוֹת צִיּוֹר זֶה בְּכָל רִחְבֵי הַחַיִּים וְעִמְקֵיהֶם הֵן הַמְּגֻמּוֹת הָאֶסְתֵּתִיוֹת. הַדַּעָה הַפְּנִימִית, הַמְּפַרֵּת שְׂבִמְלִי תִּשְׁקָה עֲלִיוֹנָה זו הַכֹּל מִתְּמַלָּא, שְׂאִין שׁוֹם דְּבָר מִכָּל מְגֻמּוֹת הַחַיִּים וְעֲדוּנֵי הַחַיִּים, סִדְרֵי הַחַיִּים וְתַכְנִיָּהֶם, שְׁלֵא יִהְיֶה כְּלוּל בְּתוֹךְ נִקְדַּת עוֹלָמִי עוֹלָמִים זֹאת, הַכְּרָה זוּ היא עֲנִין מִיְחָד לְיִשְׂרָאֵל מִנְחָה בְּטֹבַע נִשְׁמַת הָאָמָה, מִתְּגַלָּה בְּהַכְּרָה פְּנִימִית אֲפִלוּ לְהַמוֹנֵי הַמוֹנִים, וְהוֹלְכֶת וּמִתְחַוֶּרֶת וּמִתְבַּרְרֶת לְסִגְלֵי הַסְּגֻלוֹת בְּכָל דוֹר וְדוֹר. הָעֲנִין הָאֱלֹהִי, בְּתוֹךְ כָּל עֶרְךְ הַחַיִּים בְּעַמְק טֹבַע הַנִּשְׁמָה, בְּהַתְּאָמָה לְלִשְׁד הַמְּחַיָּה אֶת הַהִיסְתוֹרָיָה הַלְּאָמִית, הַמִּתְגַּלָּה בְּכִשְׂרוֹן שֶׁל יְצִירַת הַנְּבוּאָה בְּחִירֵי בְּנֵיהָ, הַמְּבִיאָה לְמִדְרַגַּת עַם עוֹלָם, שְׂכָל הָאֲנוּשִׁיוֹת תְּכִיר אֶת סִגְלַת נִשְׁמָתָהּ, הוא הָעֵצֶם הַיִּשְׂרָאֵלִי שֶׁתְּאָרְיוֹ מִתְּגַלִּים בְּכָל הַתְּנוּעוֹת הַשׁוֹנוֹת, וְרוּחוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ הוֹלֵךְ וּפּוֹעֵל אֶת הַשְּׁלֵמַת צְבִיוֹן זֶה עַד עַת קֵץ הַשְּׁלֵמָה".

87 ומדרגתו לא באה לו אלא מכוח בחירת ה' באומה (ב,ג): "לולא בני ישראל לא היתה התורה בעולם. גדולה מזאת! מעלת בני ישראל אינה מכוח משה, להפך! גדולת משה אינה כי אם מכוחם! כי בראשונה חלה אהבת האלוה על המון זרע אברהם יצחק ויעקב, ובחירתו במשה לא באה כי אם למען יגיע הטוב אליהם על ידו. ובאמת אין אנו נקראים 'עם משה' כי אם 'עם האלוה' כאמור: 'עם ה' אלה'; 'עם אלוהי אברהם'". ועיין במכילתא בתחילת פרשת בא.

88 ההדרגה במציאות היא אחד מיסודות דרכי השגחת ה' בעולמות. וכן ביאר ריה"ל לקמן (ה,כ) ביסוד הרביעי של ההשגחה: "ההנחה הרביעית היא ההודאה בכך שלמציאות יש דרגות גבוהות ונמוכות (=סגולתיות), ושמה שיש לו השגה, הכרה וחוש הוא נעלה יותר ממה שאין לו זאת, בגלל קרבתו

מסלול 1: יום ג לפרשת וירא
מסלול 2: יום ה לפרשת לך לך

שאלות מנחות:

- ✦ האם בתשובתו הראשונה של החבר מתגלה "אלוהי העולם" או "אלוה של משפחה אחת"? כיצד מסתדרת האמונה שה' הוא בורא העולם, עם הקריאה שהוא "אלוהי ישראל"? מדוע אין בזה חשש עבודה זרה שהוא אלוהי ישראל ויש "אלוהים אחרים לעמים אחרים" ח"ו?
- ✦ האם תשובת החבר בדבר "המין החמישי" לא אמורה להרגיז יותר את המלך? על מה תשובת החבר עונה ואיזו שאלה מחריפה בעקבותיה?
- ✦ ריה"ל בסעיפים אלו מבחין את ישראל לאומות העולם, אולם בכך גם מגדיר את תכלית התורה, מהי?
- ✦ המלך ביקש שיסביר לו על מדרגת עם ישראל והחבר מתאר לו את מדרגת משה. מה ניתן ללמוד מכך? כיצד יתפרש הפסוק: "ומי יתן כל עם ה' נביאים...?"
- ✦ גם הנצרות וגם האסלאם פתחו בבריאת העולם כבסיס האמונה מול הפילוסוף. החבר לא פתח בזה, כי האבות לא האמינו בה' ועבדוהו מפני שהשיגו שהוא הבורא אלא בגלל שפגשוהו בחייהם. האם החבר כאן מזכיר את משה כמי שמלמד את אמונת החידוש? מה ההבדל בין גילוי "סיפור היסטוריית בני האדם" לבין גילוי אם העולם קדום או מחודש?

הערות - ילמד ענוים דרכו

אל דרגת הסיבה הראשונה אשר היא שכל בעצמותה. הצימח השפל ביותר נעלה בדרגתו מהמחצב האציל ביותר. הבהמה השפלה ביותר נעלה בדרגתה על הצמח האציל ביותר. האדם השפל ביותר נעלה בדרגתו מהבהמה האצילה ביותר. וכך השפל מבין המקבלים את תורת אלוהים יתעלה נעלה בדרגתו על האציל ביותר מבין אלה שלא קיבלו תורה. כי התורה שמקורה באלוהים מקנה לנפשות את דרכי ההתנהגות והתכונות של המלאכים. את זאת לא ישיג אדם במעשהו בלבד. הראיה לכך היא שההתמדה במעשי אותה תורה מעוררת לדרגת הנבואה, שהיא הדרגה האנושית הקרובה ביותר לדרגה האלוהית".

ההדרגה קיימת גם בעולמות הרוחניים וגם בתוך עם ישראל, וזה אחד הדברים הבסיסיים של מבנה המציאות - אוה"ק ג, מוסר הקודש, עמ' לד, מערכות הטבע והרצון, כו: "בהדרגת הכלל באה במקומה הבדלה כיתתית, הבדלת שבט לוי ביסוד האומה, והבדלת הכהונה מתוכו. בזמנים המאוחרים, הבדלת חברים מעמי הארץ, ובכלל הרי הוא התוכן הרחב של הבדלת ישראל מן העמים, ובהרחבה יותר קדומה, הבדלת האדם מכל הבהמה והחיה, על ידי הגדרה של חלקים מיוחדים, תורות ומשאת נפש מיוחדות, שבהם עומד עולמו הפנימי האנושי, המתנשא למעלה למעלה... ולמעלה למעלה, האצלת האורות, הפרדת השכלים, והבדלת העולמים, הרי היא תכונה פירוודית..."

מסלול 1: יום ג לפרשת וירא

מסלול 2: יום ה לפרשת לך לך